

CLAUDIA ANNETTE MEIER: Heinrich Ringerink und sein Kreis. Eine Flensburger Bildschnitzerwerkstatt um 1600. Schriften der Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte E. V. nr. 34. Flensburg, 1984. 308 s. 107 ill.

Det er med stor glæde og lidt ærgrelse at man afslutter læsningen af Claudia Annette Meiers disputats. Glæden vil deles af alle andre læsere, ærgrelsen står måske for min egen regning. Det er en sober og meget grundig og dermed uundgåeligt grundlæggende undersøgelse af dette flensborgværksted o. 1600. Formodentlig alt relevant materiale om Ringerink selv og hans arbejder er bearbejdet og overskueligt fremlagt: orgeludsmykningen i Flensborg St. Nikolai, prædikestole, altre, epitafier, døbefonte, møbler. Med et citat fra vores kulturminister fra 1984 kan man om dette traditionelt-videnskabelige arbejde kun sige: »sådan!«.

Denne disputats' særlige betydning kan ses på baggrund af den almindelige forsømmelse af 15-1600-tallets træskærerarbejder som præger i hvert fald dansk forskningstradition. Vore kalkmalerier er genstand for en stor og frugtbar forskning der udmønter sig i omfattende registreringer og udgivelser (jfr. ovenfor, s. 162 og 193), hvorimod de efterreformatoriske billedsnidere og -magere uglese. Claudia Annette Meiers bog om Ringerink bør bryde banen for flere forskningsforsøg i disse discipliner.

Min personlige glæde ved denne bog ligger mest i de desværre for få generelle oplysninger om kunsthåndværkerproduktionen. I afsnittet »Das Amt der Schnitker« s. 15ff. kommer forfatteren kort ind på tidens – naturligt mangelfulde – kunstdefinitioner: »Neben künstlerisches Können tritt die Unabhängigkeit vom Material, der Bildschnitzer ist gleichzeitig Bildhauer. Wie in dem Wort »Bilden« im Sinne von Bild, Abbild, Figur festgelegt, nimmt die figürliche Darstellung in seinen Werken zentrale Bedeutung ein«.

I visse skråer forordnes det at læretiden for billedskæreren er seks år i modsætning til de sædvanlige tre år. Heri ligger måske skjult en »materiel« kunstopfattelse som forfatteren med sin store viden givetvis kunne have skrevet mere om. På samme måde påviser Claudia Annette Meier utallige gange den nederlandske »reproduktionskunst«s betydning for nordtyske kunstprodukter på Ringerinks tid. Dette er ikke ny viden, men det er grundigt dokumenteret. Den åndelige/ideologiske betydning af denne kopi- og transformationskunst berøres desværre ikke.

Disse og andre tilsvarende væsentlige – mere almene – spørgsmål antydes for så vidt de har med Ringerink at gøre, men de er netop ikke knyttet til enkeltværksteder og derfor føler man et stort savn midt i glæden.

Axel Bolvig

Landbruget og landbrugskrisen 1818-28. Landbohistorisk Tidsskrift. Bol og By, 2. række, bind 6. Kbh., Landbohistorisk Selskab, 1984. 214 s. 74 kr.

Det sjette og sidste bind i tidsskriftets temarække handler for fire artiklers vedkommende om landbrugskrisen 1818-28, én beskæftiger sig med bondevennerne og fæstespørgsmålet, mens den sidste falder uden for emnet ved at beskæftige sig med godsdrift på Fyn i 1600-tallet.

Også danmarkshistorien har sine velkendte højde- og krisepunkter, men efter læsning af de fire artikler føler man sig noget usikker på, hvor slem landbrugskrisen egentlig var. Søren Olesen hævder i sin gennemgang af *landbrugets produktions- og afsætningsforhold 1815-30*, at den megen krisesnak skyder langt over målet. Nok var der tale om et vist tilbageslag, men 1820'erne var dog den periode, hvor ca. $\frac{1}{3}$ af kornproduktionen og $\frac{1}{6}$ af husdyrproduktionen gik til eksport. Krisen ramte især en række storlandbrug, specielt dem, der havde fået tilført kapitaler eller havde været genstand for spekulation. Jens Skrivners undersøgelser af *godsøkonomien på Wilhelmsborg og Moesgård godser 1788-1824* understøtter denne opfattelse. Gennem årene optog godsets ejer, F. Chr. Güldenchrone, en række store lån, men især pengereformen 1813 slog benene væk under ham, da alle lån fra før 1807 blev omskrevet fra rigsdaler kurant til rigsbankdaler sølvværdi, hvilket vil sige at gælden tidobledes!

Var kriseårene for Güldenchrone en knusende realitet, så synes den at være gået let hen over Tybjerg herred (Præstø amt), hvor Merete Johansen har sat sig for at undersøge *landbrugskrisen og gårdmændene*, hvilket vil sige både selvejere og fæstere. En gennemgang af auktions- og fogedforretninger i perioden 1807-28 viser nok en stigning i 1820'erne, men selv i de »værste« år, var procenten af sager yderst beskeden. Forfatterens konklusion er, at krisen i Tybjerg herred (med sandsynlig gyldighed for et større område i Sydsjælland) var langt mindre end tidligere antaget, og hendes forklaring herpå er, at overgangen fra naturalie- til pengeøkonomi endnu ikke var særlig langt fremme. Prissvingninger og gældsbyrder havde derfor ikke den effekt, som en senere tid skulle opleve.

Naturligvis blev krisen diskuteret i samtiden. Lars Denhardt Nielsen har undersøgt *den landøkonomiske debat* og peger på, at det stigende antal udgivelser 1818-24 må tages som udtryk for, hvornår der var krise. Debatten førtes i det store og hele af, hvad man i dag vil kalde eliten, nemlig præster, embedsmænd og en del godsejere. Bondestanden havde endnu ikke fået mæle! Skribentskaren opdeler forfatteren i 1) liberalisterne, der ønskede total frihed på det økonomiske område; 2) de reaktionære godsejere, der jamrede over bøndernes lave produktivitet og manglende talent for at drive landbrug, men også over statsmagtens forsøg på indblanding med stigende skattetryk til følge; 3) en socialt forstående, bondevenlig fløj, hvor især mange præster holdt til.

I forlængelse af de fire kriseartikler ligger Annette Knudstrups undersøgelse af *bondevennerne og fæstesagen*. Hendes tese er, at bondevennerne gradvist lod sig opsluge af det rigsdagspolitiske arbejde og derfor glemte at kæmpe for afskaffelsen af fæstevæsenet. På længere sigt mistede selskabet derfor sit tag i bondebevægelsen!

Sammenfattende må det konstateres, at alle artiklerne giver læseren en god mulighed for at kigge forskningen over skulderen og se, hvad der kommer ud af de gode specialer, som alle artiklerne udspringer af. Idéen med at samle artiklerne i temanumre har jo været lidt af en modesag. Det kan også være vældig praktisk og nok også salgsfremmende for købere af enkeltnumre, men for de faste abonnenter betyder det desværre, at der godt kan være langt mellem de relevante artikler.

Torben Hansgaard